

Longda útbúgvingartíðin krevur trygging av inntøkugrundarlagnum í útbúgvingartíðini

Seinasta 20-ára skeiðið er farin fram stór broyting í viðurskiptum teirra ungu. Meðan størsti parturin av teimum ungu fyrr hevði sjálvstøðugt inntøkugrundarlag heilt niður í 15 ára aldur, eru tey nú, orsakað av longdu útbúgvingartíðini, uttan veruliga lónarinntøku langt upp í 20-ára aldur.

Óg alt bendir á, at hetta tíðarskeiðið uttan lónarinntøku fer at longjast enn meira, so hvørt sum samfelagið setir størri og størri krav um útbúgvð fólk.

Útbyggingin av útbúgvingarskipanini er óivað neyðug fyri at nøkta tærvin á útbúnum fólki hjá vinnulivi og almennum stovnum, og fyri at tryggja menning av tí føroyska samfelagnum í framtíðini. Stórar upphæddir verða í dag settar av til bygging av skúlum og rakstur av hesum skúlum.

Men tað tykist, sum um samfelagið hevur sett hesa útbygging í verk uttan at geva sær far um tann bólk av samfelagsborgarum, sum skal útbúgvast á hesum skúlum. Nakkað av stuðuli hevur verið latin hesum fólki, og upphæddin er voksin, men talan er ikki um upphæddir, ið á nakran hátt samsvorar við tann inntøku, ið fer fram meðan fólk útbúgva seg.

Fólk í útbúgving eru tó byrjað at geva sær far um henda spurning, og í samband við at Meginfelag Føroyskra Studenta í fjór fyllti 25 ár, bað felagið Grannskoðarafelagið Carl Vilhelm Weihe gera nakrar útrokningar um figgarligu avleiðingarnar av at fara undir útbúgving. Tað er frágreiðingin frá Carl Vilhelm Weihe, ið liggur til grund fyri hesa grein, ið er ein roynd at greiða eina stórri fjeld frá tí, ið er við at henda innan figgargrundarlag teirra útbúgvandi.

Útrokningar frá Grannskoðarafelagnum

Útrokningar eru gjørdar á tann hátt, at MPS hevur útvegað tøluni fyri ymsu bólkarnar. Klaus Rasmussen, Cand. Polit. hjá Grannskoðarafelagnum Carl Vilhelm Weihe hevur gjørt útrokningar og viðmerkingar til hesar.

Ætlanin við útrokning-

unum er at lýsa inntøkuviðurskiptini gjøgnum liv-ið fyri eitt fólk, sum fer gjøgnum eitt útbúgvingartíðarskeið, sæð í mun til eitt fólk, ið alt livið fær arbeiðsmannaløn.

Livslónarútrokningar kunnu gerast á ymsan hátt og við ymskum fortreytum, og alt eftir hesum fortreytum vilja úrslutini gerast ymisk. Tær fortreytir, ið her verða nýttar, verða viðmerktar so hvørt.

Val av livsstarvi

Tá ung skulu taka støðu til, hvernig vinnu ella starv tey skulu miða móti í framtíðini, er nógv, ið skal umhugsast. Her skal millum annað nevast útbúgvingarmøguleikar, starvsmøguleikar, áhugi, starvsinnihald, ábyrgd og figgararviðurskipti. Av hesum eru serliga figgarligu viðurskiptini av týdningi.

Til grund fyri hesar útrokningar liggja bert sáttmálanir, og ikki til dømis móguleikar fyri inntøku við yvirtíðararbeiði og tilvikum ella hjá-góðum (á danskum sonevnd "frynssegoder").

Ført hevur verið fram, at tað fyrr var ein figgarligur fyrimunur at fáa eina útbúgving. At útbúgvandi hóast tey, meðan tey eru í útbúgving, eru millum teirra, ið eru figgarliga illa fyri, eftir lokna útbúgving fáa stóran figgarligan fyrimun við tað, at tey fáa hægri lön.

Tað hevur eisini verið fært fram, at hesin figgarligi fyrimunurin nú er um at vera burtur, og at fólk í útbúgving ynskja figgarligan móguleika fyri at útvega sær ein veruligan bústað og at kunna stovna familju við meira, meðan tey enn eru ung (á jøvnum støði við ung, sum ikki fara í útbúgving).

Tað eru hesi viðurskipti, ið her verða viðgjørd.

Ymsar vinnubóikar

Sum dæmi verða nýtt inntøkuviðurskiptini hjá einum við longri útbúgving (cand. mag.), einum við meðalútbúgving (pædagog) og einum arbeiðsmanni.

Roknað verður við inntøkuni í tíðarskeiðinum 17 til 66 ára aldri (bæði ári iroknað).

Figgaryvirilitið visir, sum vera man, at í útbúgvingartíðini er inntøk-

an hjá tí útbúgvandi lægri enn arbeiðsmannainntøkan. Meðan tann liðugt útbúni tjénar meira enn arbeiðsmaðurin.

Framskjótan og útsetan av nýtslu-møguleikum

Munur er tó á at hava eina ávísu inntøku til taks í ár í mun til at hava hana til taks næsta ár.

Hesin munurin kann umrokast í peningi við at nýta eitt hugtak, ið nevnist "preferansu"-renta. Henda "preferansu"-renta sigur nakað um, hvussu høgt ein metir virðið av at kunna taka nýtslu sína eitt ár fyrr. Sum imynding kann eisini nýtast eitt vanligt lán í einum peningastovni. Her er kostnaðurin av lánum (rentan) samansett av ymsum þortum, millum annað vandanum fyri at lánið ikki verður afturgildið, inflatió (tað at peningaupphæddin missir virði)

Útlánsrenta	14,00%
Frádráttur í skatti (42%)	5,88%
	8,12%
minus inflatió	5,00%
Realrenta aftaná skatt	3,12%

og "preferansu"-rentu (gjald fyri at útlánarin útsetir nýtslu sína til frama fyri at lánarin kann framskunda sína). Í hesum sambandi hyggja vit einans at preferansurentuni.

Um kapitalmarknaðurin virkar ideelt, har framtíðin kann forútsiggið út í æsir, vil tað vera gjørligt hjá cand.mag.-inum ella pædagoginum at økja um nýtslu sína í teimum yngri árunum, afturfyri at minka um nýtslumøguleikarnar í teimum eldri árunum. Hetta gerst við at taka lán. Tað er tann veruligi kostnaðurin av hesum, ið roynt verður at lýsa við hugtakinum "preferansu"-renta.

Tað er torført at gera upp "preferansu"-rentuna í einum heilt ávísam tali. Í hesum útrokningum er nýtt ein "preferansu"-renta uppá 4%.

Hetta kann sammetast við sonevndu realrentuna eftir at skattur er goldin:

Livsløn

Ein góður máti at samanbera inntøku hjá ymsum persónum, er at hyggja at inntøkuviðurskiptinum gjøgnum tann part av livinum viðkomandi hava vinnumøguleika. Hetta verður nevnt livsløn.

Av tí at vit hava eina skattaskipan, ið tekur meira av teimum høgu inntøkunum enn av teimum lágu, er tað rættast at hyggja at livslønini eftir at goldin skattur er drigin frá.

Hetta verður lýst í hjásettu talvu 1.

Talva 1: Samanløgð livslønir í einum ávísam aldri aftaná skatt.

Aldur	Cand. mag.	Pædagog	Arbeiðsmaður
20	69.000	69.000	351.000
25	205.000	425.000	789.000
30	700.000	946.000	1.227.000
35	1.334.000	1.483.000	1.666.000
40	2.030.000	2.023.000	2.104.000
45	2.765.000	2.563.000	2.542.000
50	3.500.000	3.103.000	2.981.000
55	4.236.000	3.643.000	3.419.000
60	4.971.000	4.183.000	3.857.000
66	5.854.000	4.832.000	4.383.000

Tøluni kunnu eisini lýsast við eini strikumynd. Si strikumynd A.

Vit siggja at livslønir aftaná skatt hjá einum cand. mag.-i er 33,6% hægri enn livslønir hjá arbeiðsmanninum. Meðan livslønir hjá pædagoginum er 10,3% hægri enn livslønir hjá arbeiðsmanninum.

Tann fyrsta partin av livinum hevur arbeiðsmaðurin tilsamans for-

tjent meira enn tann í útbúgving. Men tá cand. mag.-urin er 42 ár vil hann fara upp um arbeiðsmannin við samlaðu livslønini. Og pædagogurin fer upp um arbeiðsmannin, tá hann er 44 ár.

Um vit nýta somu uppstilling, sum við eini "preferansu"-rentu uppá 4% (tað at tú útsetir nýtslumøguleika tín), fáa vit tøluni í talvu 2 og strikumynd B.

Talva 2: Samanløgð livslønir (aftaná skatt) í einum ávísam aldri, og við eini "preferansu"-rentu uppá 4%.

Aldur	Cand. mag.	Pædagog	Arbeiðsmaður
20	64.000	64.000	331.000
25	171.000	339.000	678.000
30	489.000	678.000	963.000
35	828.000	965.000	1.197.000
40	1.133.000	1.202.000	1.390.000
45	1.398.000	1.397.000	1.548.000
50	1.617.000	1.558.000	1.679.000
55	1.796.000	1.690.000	1.798.000
60	1.944.000	1.798.000	1.874.000
66	2.086.000	1.903.000	1.959.000

Sum tað sæst, so er livslønir (aftaná skatt) hjá einum cand.mag.-i 6,5% hægri enn livslønir hjá einum arbeiðsmanni. Meðan livslønir hjá einum pædagogi er 2,9% lægri enn livslønir hjá einum arbeiðsmanni.

Við einari "preferansu"-rentu uppá 4% er úrslitið sostatt, at litil og ongin munur er á livslønini (aftaná skatt) hjá ávikavist cand.mag.-inum, pædagoginum og arbeiðsmanninum.

Samstundis eru cand. mag.-urin og pædagogurin væl eldri áðrenn tey hava havt eina livsløn, ið liggur nærhendis livslønini hjá honum, sum hevur arbeitt alla tíðina.

Hetta merkir eisini, at livslønir (aftaná skatt og við einari "preferansu"-

rentu uppá 4%) ikki gevur grund til at fara undir eina útbúgving.

Afturat hesum koma praktisku trupulleikarnir við at flyta nýtslu frá teimum seinnu liviárunum til tey fyrru liviárin. Ein av grundunum er at verandi kapitalmarknaður er ótryggur, og tað er ikki møgult at vita um allar framtíðar broytingar. Hetta ber við sær, at lánmøguleikarnir ikki eru óavmarkaðir, og at kostnaðurin (realrentan) við at lána kann vera nakað størri enn ta her settu "preferansu"-rentuna uppá 4%.

Hvat merkir hetta

Útrokningar hjá Grannskoðarafelagnum

